



S.O.S. RACISME

“El racisme i la xenofòbia a les societats democràtiques:

una resposta a les pors col·lectives, a l'obsessió per la seguretat i a les desigualtats socials”

El racisme i la xenofòbia a les societats democràtiques: una resposta a les pors col·lectives, a l'obsessió per la seguretat i a les desigualtats socials

Museu Marítim, Barcelona, 28 d'octubre del 2009

Inauguració

Begoña Sanchez, Portaveu de SOS Racisme

Va posar l'èmfasi en la importància d'analitzar el racisme des de diferents perspectives i la necessitat d'elaborar un nou discurs basat en els Drets humans, un discurs antiracista, antixenofòb, que no estigmatitzi ni creï pors infundades.

Xavier Badia, Director de l'Oficina de Promoció de la Pau i dels Drets Humans de la Generalitat de Catalunya

Des de l'oficina tenim tres gran eixos d'acció: el suport als drets humans; la creació d'una oficina especial i la coordinació amb altres institucions i organitzacions. El racisme es un tema molt trampós, en teoria ningú es racista però a la pràctica sí. El racisme i la xenofòbia tenen efectes directes en la societat i el sistema.

Taula 1: Un anàlisi de com el racisme es conseqüència de la legitimació de les desigualtats socials i de poder entre els diferents col·lectius, davant la construcció d'una lògica política mundial que fomenta la cultura política de la por. Una por alimentada per l'obsessió per la seguretat, en especial a partir dels atemptats del 11-S i per focalitzar les frustracions i carències en èpoques de crisi, fet que genera un descontent social fàcil de traduir en xenofòbia.

Joan Subirats, Catedràtic de ciències polítiques per la Universitat Autònoma de Barcelona

La societat actual es caracteritza per una obsessió per la seguretat, que afavoreix la indústria de la por; per un canvi de model i per l'augment del racisme. Hi ha un augment de la sensació de vulnerabilitat i de por la futur a la societat.

El canvis es produeixen en el model productiu (contractes temporals –dels nous 180.000 llocs de feina generats, més del 50%-, incertesa, imprevisibilitat, risc,...), en el model social (augment de la marginalitat, barris/gueto,...) i en el model familiar (actualment, només un 30% de la població viu en una unitat familiar “clàssica”, és a dir, amb pare, mare i fills; augmenta el nombre de persones grans que viuen soles...), una privatització de l'espai públic, gràcies a càmeres de viodevigilància o urbanitzacions tancades. Els principals factors d'exclusió social són l'edat, l'origen i el gènere.

I altres canvis que en si no tenen perquè ser negatius, ja que en bona mesura suposa més llibertat individual per a escollir, però aquesta individualització alhora genera incertesa i per tant més vulnerabilitat. El risc es democratitza per tothom, tot i que hi ha persones que acumulen més factors de risc (gènere, origen, edat). I davant el risc una de les maneres de protegir-nos és buscant referents en gent com nosaltres enfront del què o dels que ens amenacen.

Augmenta la *mixofòbia* (fobia a la diversitat), per la necessitat de protegir-se de “l'altre”.

I la situació de crisis accentua aquests elements i majoritàriament comporta dues reaccions:

a) la més reaccionària: els de fora venen a amenaçar la nostra seguretat i benestar



S.O.S. RACISME

“El racisme i la xenofòbia a les societats democràtiques:

una resposta a les pors col·lectives, a l'obsessió per la seguretat i a les desigualtats socials”

b) el ciutadanisme com aquella visió que d'alguna manera fa una defensa de tots els ciutadans, ara bé, hem de començar pels nostres. És a dir no importa qui sigui més pobre, sinó quin és el seu origen

Davant del concepte “els altres”, hem d'oposar el de ciutadà; “els altres” són vistos com a competidors, però el problema és que falten serveis.

No hi ha hagut polítiques d'immigració (excepte, en alguns casos, de caràcter local), sinó d'estrangeria. Els pocs drets que es concedeixen a les persones nouvingudes estan vinculats a obligacions. Cal insistir en el dret de vot, clau per a revertir aquestes concepcions.

Finalment una reflexió al voltant de les legislacions de les administracions públiques, de si cal ser molt focalista amb els problemes o més aviat universalista alhora de gestionar i promoure polítiques en favor de la igualtat i equitat. Cal plantejar la necessitat de lleis generals i universals però que han de saber captar i donar resposta a totes les diversitats.

Josep Ramoneda, Director del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona

Existeix una analogia entre l'ecologisme ambiental i l'ecologisme social, comparable a l'ídem impacte negatiu que causa la destrucció del medi ambient com també el racisme a nivell mundial. La lluita contra el racisme és la lluita a favor de la igualtat

La neteja ètnica a Europa es veu legitimada com a solució de conflictes (ex Iugoslàvia, però també Israel/Palestina: l'única solució que es planteja és la divisió en dos estats, ningú -o gairebé- no proposa una solució inter-ètnica).

L'exclusió social no es pot separar del gènere o la classe social.

Des de 1980, aproximadament, predomini de la hegemonia ideològica conservadora (Thatcher+Reagan, Bush). Fracàs ideològic de l'esquerra, el punt d'inflexió ha estat la guerra d'Irak.

Els canvis que més han impactat són els següents:

-globalització econòmica, però no política, el poder polític no posa límits. Ara bé, aquesta situació ha possibilitat un intercanvi d'idees molt gran (promiscuitat positiva). I un dels altres efectes ha estat la globalització de les religions, que han de competir entre elles: la competència genera preguntes

-caiguda del mur de Berlín (no deixava sortir). Excés de triomfalisme al principi però molt ràpidament han sorgit nacionalismes molt cruents per la zona, relacions mafioses i guerres. I aixecades de mur com el de Ceuta i externalització de fronteres (no deixen entrar).

Existeix un marc que genera moltes inseguretats i incerteses i davant d'això ens aferrem al nacionalisme, a Déu i a l'individualisme; l'11 de setembre va permetre afiançar i consolidar el discurs de la por, que tampoc l'esquerra ha sabut desmuntar, que ha de passar per generar una cultura del viure junts i, sense negar els problemes, afrontar-los de manera diversa. I això es pot produir en el marc de la ciutat densa, on és possible el reconeixement de l'altre.

S'ha produït un canvi d'escala: globalització (econòmica, però no política). El poder polític no té força, davant la força del poder econòmic. Es dona una gran facilitat per



S.O.S. RACISME

“El racisme i la xenofòbia a les societats democràtiques:

una resposta a les pors col·lectives, a l'obsessió per la seguretat i a les desigualtats socials”

enviar diners o mercaderies, però aquesta facilitat per travessar fronteres no existeix per a les persones.

Calen polítiques públiques que reforcin els poders locals (sorgeix força polèmica) cal donar recursos i autoritat a allò local, no només a les administracions, sinó també als grups i col·lectius, i segurament controls per un correcte exercici, per què sinó, que passa amb un Anglada si tot està en l'Ajuntament i en el municipi i no hi ha un marc legal que ho reguli? Cal treballar doncs pel dret a vot.

També proposa construir una cultura del pluralisme, que no distingeix entre motxilles, origen, sinó que tots tenim la mateixa legitimitat i possibilitats.

Marco Aparicio Wilhelmi, Professor de Dret Constitucional de la Universitat de Girona

Constata i valora positivament que SOS Racisme sempre ha defensat els drets civils i els drets polítics conjuntament.

Cal fer una reflexió jurídica, a més de social, de la nova Llei d'Estrangeria perquè consolida un discurs profundament racista; d'una banda, estableix dinàmiques de desigualtat (inclusió subordinada de caràcter socioeconòmic en el cas de la dona; de caràcter econòmic, en el cas de la immigració) i, de l'altra, dinàmiques d'exclusió (negació del dret de sufragi a la immigració).

Existeixen dinàmiques de desigualtat i d'exclusió; les de desigualtat es caracteritzen per tenir mecanismes d'inclusió subordinada (dimensió socio-econòmica); i les d'exclusió són aquelles que directament hi ha grups i individus que estan exclosos. Es pot estar en les dues dinàmiques, i la pertinença a elles és canviant.

Així, el dret, especialment el dret europeu, legitima l'exclusió. La política d'estrangerització que du a terme la Unió Europea es basa en la seguretat, el control i l'externalització de fronteres. La directiva de reagrupament familiar i, especialment, la directiva del retorn (o de *la vergonya*) criminalitzen la diferència (18 mesos de reclusió com a mesura cautelar per assegurar que s'exercirà una sanció administrativa).

El Tractat de Lisboa, que està a punt d'entrar en vigor, és una mostra de cinisme. Es reforça l'estat d'excepció permanent (per a la immigració). A la nova Llei d'estrangeria ja no es contemplen drets, sinó concessions; s'estableix la privació de llibertat sense cap control, ja que no hi ha presència judicial; no hi ha mesures alternatives a la privació de llibertat (que sí que existeixen en molts delictes!); la falsedat en les dades d'empadronament és considerada una falta greu (no pas si la comet la població autòctona), i cal tenir en compte que l'empadronament és fonamental per aconseguir prestacions socials, com per exemple, places escolars; estableix restriccions en el dret d'habitatge, vinculat a l'empadronament; el dret d'educació, que és un dret universal protegit per la Constitució, es nega a menors en situació irregular.

L'accés al mercat laboral condiona l'accés als drets.

L'esquerra no té una proposta clara d'immigració, sinó que copia la dreta; la multiculturalitat genera indiferència i provoca la “culturitació” del problema; s'estén la idea que l'immigrant només busca solucions individuals.



S.O.S. RACISME

“El racisme i la xenofòbia a les societats democràtiques:

una resposta a les por col·lectives, a l'obsessió per la seguretat i a les desigualtats socials”

Taula 2: Un anàlisi de com determinades causes socials, psicològiques i històriques acaben provocant una imatge col·lectiva que fomenta la discriminació de determinats col·lectius i la impunitat d'aquestes accions. També de quin és o ha estat el recolzament social a iniciatives polítiques discriminatòries, fent un repàs històric i analitzant la presència estructural del racisme a la nostra societat.

Pere Notó, Cap de l'Àrea de Psicologia Social del Departament de Ciències Polítiques i Socials de la UPF

L'individu s'identifica amb el propi jo (narcisisme), però la identificació amb el grup costa més. A l'instint gregari s'hi oposen les dificultats de reconeixement. La consciència del jo portarà posteriorment a la del grup.

La cohesió del grup ve donada pels senyals d'identificació (manera de vestir,...); els membres que no pertanyen al grup es poden convertir en bocs emissaris. El pas del jo al nosaltres (narcisisme > socialisme) [socialisme, entès com al fet de socialitzar-se] La igualtat es veu amenaçada.

Dificultat de mantenir la nostra identitat, amb lo qual tendim a defensar-nos del que ve de fora i sentir-nos integrats i protegits dins del nostre grup. Així es genera por i fòbia. Horror inconscient als immigrants que es veuen com a agressors al nostre grup, “tant que ens ha costat tenir un nosaltres, ara estem en perill si arriben persones amb una identitat, cultura i/o religió diferent”.

La solidaritat, la cooperació s'aprenen a través dels membres de la societat que n'han après abans.

La força del grup és superior a la de l'individu; s'organitzen grups per a la construcció i per a la destrucció. L'assetjament escolar o el racisme social es produeixen quan un grup s'organitza enfront de “l'enemic comú”.

A la marginació classista s'hi suma la marginació racista. Tots diem que no som racistes. Però quan les coses no van bé, i hi ha immigrants pel mig, les frases que se senten són: “es que el moros no se 'n assabenten, es que no s'integren”, “els estrangers ens prenen les prestacions econòmiques, col·lapsen els serveis socials, les feines...”. La por agermana les classes socials. I és de les classes mitjes-altes d'on sorgeixen “intel·lectuals” racistes. Però aquests no són els conviuen dia d dia amb els immigrants precisament. En canvi, és la classe que conviu amb la immigració la que procura que aquest grup no quedi aïllat (associacions, etc).

L'enveja, la gelosia, la por...La por (a ser víctimes de robatori, de crims...) és alimentada pels líders “intel·lectuals” racistes.

La nova immigració pot desenvolupar actituds fòbiques (patologies socials): síndrome d'Ulisses, identificació exclusiva amb el propi grup, que afavoreix l'existència de guetos...

Al barri de Ciutat Meridiana es va produir un augment desproporcionat dels preu dels pisos per tal d'evitar que els lloguessin immigrants.

Es produeixen molts conflictes veïnals entre famílies de procedències diferents, que haurien de seguir una estratègia comuna, ja que tenen els mateixos problemes.

Calen molts recursos econòmics, però també humans, per aconseguir una nova integració.



S.O.S. RACISME

“El racisme i la xenofòbia a les societats democràtiques:

una resposta a les pors col·lectives, a l'obsessió per la seguretat i a les desigualtats socials”

Dolores Juliano, Llicenciada en antropologia i doctora per la Universitat de Barcelona

Agraeix a SOS Racisme la invitació i insisteix que no es tracta d'un agraïment protocol·lari; el treball de l'associació contribueix a fer una societat millor; l'Informe Anual és una eina de referència per a molts estudiosos.

Aproximació conceptual al racisme com una qüestió estructural al sistema o millor dit, a la societat i es manifesta a través dels prejudicis: podem canviar la forma d'anomenar-ho però no la legitimació d'aquesta fòbia.

Per a què serveixen els prejudicis? Són mecanismes de legitimació social. Vivim en una societat molt desigualtaria, més que mai a la història: la fam, que abans era ocasional (quan les collites eren dolentes, per exemple) ara és estructural.

El discurs religiós sustentava i legitimava la situació de desigualtat, fins a la Il·lustració; a partir de llavors, aquest paper el farà la ciència (ideologia de “base científica”). La ciència permet la “previsibilitat” i estableix taxonomies: davant de trets racials o sexuals diferents, podem esperar conductes diferents (determinisme biològic). Però la biologia no és el destí. El científisme té l'obsessió per a la previsió, en aquest cas, per saber com funciona les conductes humanes, i sovint s'expliquen per un determinisme biològic, sent els exemples més clars, el racisme i el sexisme: quan la diferència és veu com una desigualtat apareix la xenofòbia; per exemple el sistema nazi justificava amb paràmetres científics la seva ideologia. I malgrat aquests discursos són minoritaris encara en queden seqüeles. Des d'aquesta perspectiva, el racisme es basa en la biologització de les conductes.

Tot això s'ha anat desmuntant, i es trasllada a elements no biològics, com per exemple el fonamentalisme cultural: se li assigna a la cultura el mateix que abans es feia a la raça, per tant la discriminació no és pel color de la pell, sinó per la cultura, que és una construcció social. Un exemple molt clar és quan parlem de la segona o tercera generació d'immigrants, ja que els estem fent atribucions a través de la cultura dels ancestres.

Aquesta visió permet coartades del tipus “no sóc racista, només observo diferències culturals”, comparables a “la dona és imprevisible: són les hormones”.

El sexisme i el racisme tenen molt en comú. La gran contestació que ha rebut el sexisme ha permès que, per exemple, les dones puguin accedir a la universitat, però es continuen produint accions de violència contra les dones. Els estereotips racistes i sexistes es reforcen mútuament.

Es busquen elements legitimadors per continuar essent els “bons” de la història: la cultura de l'immigrant és inferior (fonamentalisme cultural); es critica l'islam sense saber què és, com si es tractés d'un tot homogeni...

S'atribueixen als immigrants i a les immigrants les mateixes característiques que als membres de la nostra societat, però exagerant-les: els homes són masculistes, són delinqüents, tenen una gran potència sexual... I a les dones són hiperfèrtils, “femenines”, cuidadores, dolces, indefenses... víctimes. Víctimes de la seva pròpia cultura, víctimes de la ignorància.



S.O.S. RACISME

“El racisme i la xenofòbia a les societats democràtiques:

una resposta a les pors col·lectives, a l'obsessió per la seguretat i a les desigualtats socials”

El tràfic de persones s'associa a l'entrada il·legal; però es considera que els homes entren per voluntat pròpia i les dones, no. D'aquesta manera es generen construccions socials que funcionen, perquè és el que volem creure: les dones estrangeres que fan de prostitutes són dones molt ximples que han estat traficades per uns homes molt dolents, també estrangers, és clar; així no cal que reconeguem que aquestes dones fan de prostitutes perquè les altres feines que troben són excessivament mal pagades... El raonament, llavors, és que els homes han de ser retornats perquè són dolents, i les dones han de ser retornades perquè són víctimes i han vingut contra la seva voluntat. (El fet que algunes dones hagin arribat al nostre país obligades per màfies no ens autoritza a generalitzar les situacions; n'hi ha moltes més que han vingut per voluntat pròpia).

Amb aquests raonaments, la societat justifica els seus comportaments: nosaltres som els “bons”, els “civilitzats”.

Els nostres estereotips topen amb la realitat: a la societat sahrauí, per exemple, no hi ha violència contra les dones perquè l'estructura social no ho permet: l'home, quan es casa, va a viure a casa de la dona.

Quan es parla de fanatisme a l'islam s'oblida massa fàcilment la Inquisició; d'altra banda, a l'islam no hi ha una figura comparable al Papa, sinó que el poder està molt més repartit i és més dispers.

Quan parlem d'agressivitat sovint no només ens oblidem de la influència de la televisió o del cinema, sinó que l'arribem a lloar (Tarantino...).

Adjudiquem tots aquests estereotips a la població immigrada, tot reconeixent que “nosaltres també, però no tant”.

El racisme abans es basava en les diferències físiques i ara en les diferències culturals.

Els prejudicis són doncs producte d'un sentiment de seguretat que ens construïm i que justifica aquesta discriminació depositant en els altres allò que no ens agrada, els nostres temors; els hi assignem les nostres pròpies culpes.

Conferència a càrrec de José M. Ridaó, Escriptor i Diplomàtic

La crisi afecta la ideologia econòmica i la de les relacions internacionals (neoconservadora). El terme immigració és una mostra d'aquest neoconservadurisme: en realitat, s'hauria de parlar de reordenació de la força de treball.

El Fons Monetari Internacional i el Banc Mundial decideixen desregular el tràfic de divises i, d'aquesta manera, desapareix l'evasió com a delictes; el comerç internacional es liberalitza; però si en el mercat financer i en el comerç liberalització és sinònim de llibertat, en el mercat laboral, liberalització no vol dir llibertat de les persones, sinó acomiadament lliure.

Quan, als anys 60 la població immigrava, buscava una oportunitat cultural per als seus fills; això era sinònim d'accés a la universitat. Ara, quan es parla de la cultura de la nova població, es pensa en els trets diferencials: el concepte de cultura ha canviat, doncs.



S.O.S. RACISME

“El racisme i la xenofòbia a les societats democràtiques:

una resposta a les por col·lectives, a l'obsessió per la seguretat i a les desigualtats socials”

Es parla de “llindar de tolerància” per justificar la xenofòbia.

Quan es parla d'integració, què es vol dir? Un musulmà que s'integra a una societat cristiana?

Giovanni Sartori: “El com de la integració depèn del qui de l'integrat”: Lleis diferents o igualtat davant la llei comuna?

Només es pot parlar d'igualtat davant la llei quan, en el mateix territori, la llei és la mateixa per a tothom. El problema no és si la llei d'estrangeria conté masses obligacions i pocs drets si no el fet que existeixi una llei d'estrangeria. Ja que, si, segons els drets humans, tots som iguals, només hi hauria d'haver una llei, única i per a tots.

La directiva del retorn és una llei penal només per a estrangers de color diferent, disfressada de norma administrativa, amb la finalitat de “protegir-los” fins a l'execució de la deportació (cal parlar de deportació i no pas de repatriació; la repatriació es voluntària i es produeix en situacions excepcionals, com ara accident, desastre natural, etc.). Els centres d'internament “no són” presons, sinó centres d'estada temporal per a immigrants, fins a la seva deportació (que sovint es fa a un país que ni tan sols és el seu).

Estem en una crisi de l'Estat de Dret.

Actualment, s'estén la idea que “com que hi ha crisi, si prescindim dels estrangers hi haurà feina per a tothom”; però aviat es demostrarà que això és fals. Abans es parlava de “l'efecte crida” i ara s'ha demostrat que era fals: quan hi ha crisi, els estrangers no vénen perquè saben que no hi ha feina.

La immigració irregular treballa en règim d'esclavitud, però en lloc de perseguir l'esclavista, els governs persegueixen l'esclau!

Cal acabar amb l'economia submergida, que a Espanya representa el 25% del PIB (això sí que provoca efecte crida!) L'obsessió per la seguretat fa que cada vegada hi hagi més policia, en lloc de més control laboral.

El poder executiu és arbitrari (per exemple, quan es parla de control “aleatori” de documentació, en realitat només es demanen els papers a determinades persones, segons els trets físics).

Durant el segle XX es va encunyar la utopia de l'economia planificada; durant el segle XXI, la utopia de l'economia lliure; però ni l'una ni l'altra no són vàlides: igualtat de drets per a tothom.

Conclusions, a càrrec de Meritxell Páez, SOS Racisme

- La por contribueix a legitimar el discurs racista
- El dret legitima el discurs racista: hem assumit diferents lleis per a diferents persones.
- Els drets es converteixen en concessions, subjectes a condicions.
- Es dona una analogia entre el racisme i el sexisme, basats tots dos en el discurs biologista.



S.O.S. RACISME

“El racisme i la xenofòbia a les societats democràtiques:

una resposta a les pors col·lectives, a l'obsessió per la seguretat i a les desigualtats socials”

- Cal repensar el paper del dret
- Cal establir polítiques públiques que afavoreixin el reconeixement
- Cal una esquerra transformadora que inclogui tota la població.
- Cal reelaborar els discursos.